

MAKTABGA TAYYORLASHDA BOLALARNI O'QISH VA YOZISHGA O'RGATISHNING AHAMIYATI

Jabborova Marifat Qodiraliyevna

Farg'ona davlat universiteti

Ijtimoiy-gumanitar fanlar kafedrası o'qituvchisi, p.f.f.d., (PhD).

Annotatsiya: *Maktabgacha ta'lim tashkilotining asosiy vazifasi bolalarga har tomonlama tarbiya berib, ularni maktabda o'qiy oladigan qilishdan iborat. Bu esa o'z navbatida maktabdagi o'qish ishlari bilan bog'chadagi ta'lim-tarbiya ishlari o'rtasida muayyan izchillik bo'lishini taqozo etadi.*

Kalit so'zlar: *umumrivojlantiruvchi, alifbogacha davr, alifbo davri, alifbodan keyingi davr, barqaror diqqat, idroki, taffakur, xotira, xayol hamda tasavvur, irodaviy sifatlar.*

Аннотация: *Основная задача организации дошкольного образования – дать детям всестороннее образование и дать им возможность учиться в школе. Это, в свою очередь, требует определенной последовательности между школьным обучением и воспитанием в детском саду.*

Ключевые слова: *общее развитие, доалфавитный период, алфавитный период, послеалфавитный период, устойчивое внимание, восприятие, мышление, память, воображение, волевые качества.*

Annotation: *The main task of organizing preschool education is to provide children with a comprehensive education and give them the opportunity to study at school. This, in turn, requires a certain consistency between schooling and kindergarten education.*

Key words: *general development, pre-alphabetic period, alphabetic period, post-alphabetic period, sustained attention, perception, thinking, memory, imagination, volitional qualities.*

Maktabgacha ta'lim tizimini 2030-yilgacha rivojlantirish konsepsiyasining mazmuni maktabgacha yoshdagi bolalar uchun maktabga kirishda teng boshlang'ich imkoniyatlarni ta'minlash muammosini hal qilishga qaratilgan. Maktabgacha ta'lim tashkilotining bo'lajak tarbiyachilari bolaning shaxsini rivojlantirishga alohida ta'sir ko'rsatadilar, chunki ular bolaning ijodiy rivojlanishini amalga oshirilishiga, o'z-o'zini takomillashtirishiga hissa qo'shadilar.

Maktabgacha ta'lim tashkilotida bolalarga o'qish va yozishni o'rgatishning boshlang'ich bilimlarni berish, ya'ni bolalarga so'z haqida tushincha berish, so'zlardan gaplar tuzishga o'rgatish, gaplarni so'zlarga ajratish va ular tartibini aytishga (so'zlarni qismlarga, bo'g'inlarga ajrata olishga) o'zbek tilidagi unli va undosh tovushlarni aytish va ularni so'zlarda tahlil qila olishga, o'rgangan harf va tovushlardan bo'g'in yasay olishga, harf elementlarini yozishga va hokazolarga o'rgatish lozim. Bola maktabga borgunga qadar

shunday malakalarga ega bo'lishi, uning maktabda muvaffaqiyatli o'qishining garovi hisoblanadi.

Maktabgacha ta'lim tashkilotida, oilada o'qish va yozishga o'rgatish umumrivojlantiruvchi yo'nalishga ega bo'lib, u bolada fikr yuritish qobiliyatini, axloqiy-irodaviy estetik va boshqa shaxsiy sifatlarni rivojlanishiga ta'sir ko'rsatadi.

Bolalarni maktabgacha tarbiya tashkilotlarida, oilada o'qish va yozishga o'rgatish - maktabgacha tarbiya yoshidagi bolalarni maktab ta'limiga tayyorlashning muhim sharti deyish mumkin. Shuning uchun maktabgacha ta'lim tashkiloti tarbiyachilari bolalarni boshlang'ich sinflarda o'qishini muvaffaqiyatli boshlab ketishlari uchun o'qish va yozishga o'rgatishda, savodga tayyorlashga o'rgatish davrining vazifalarini, mazmuni va uslubiyotlarini juda yaxshi bilishlari kerak.

Maktabda bolalarni o'qish va yozishga o'rgatish 3.5 oy davom etadi va u uch davrni - alifbogacha davr, alifbo davri, alifbodan keyingi davrlarni o'z ichiga oladi.

1-davr. Alifbogacha bo'lgan davr 3-7 kun davom etadi va bu davr ichida bolalar nutqi rivojlantiriladi, gaplarni so'zlarga, so'zlarni bo'g'inga va hokazolarga ajratishga o'rgatiladi.

2-davr. Bu alifbo davri hisoblanib, bunda bolalar o'zbek tilidagi barcha tovushlar va ularning harf belgilari bilan tanishadilar.

3-davr. Alifbodan keying davr 10-12 kun davom etib, bunda bolalar hamma tovush va harflarni o'rganib oladilar. Bu davrga kelib, bolalar endi alifbodagi hikoyalarni, she'rlarni, sujetli rasmlarni va rasm ostidagi yozuvlarni, gaplarni o'qiy oladigan bo'ladilar. Chunki alifbodan keyingi davrning maqsadi hamma bolalarda bo'g'inlab to'g'ri o'qish malakasini hosil qilishdan iboratdir.

Maktabda bolalarni yozishga o'rgatish o'qishga o'rgatish bilan bir vaqtda olib boriladi. Ammo bolalar maktabda tez va puxta savod chiqarishlari uchun poydevor bog'cha ostonasida qurilgan bo'lishi kerak. Aytish lozimki, maktabga qadam qo'ygan bolalar tez savod chiqarishga qiziqadilar. Shu bois, agar bolalar maktab ta'limiga yaxshi tayyorlangan bo'lsa, o'qish va yozish jarayonini osonlik bilan o'zlashtiradilar. Bu fikr quyidagi parchada o'z tasdig'ini topganligini ko'ramiz. "Birinchi sinfga 6 yoshdan o'qishga borgan bolada yonidagi bolaga nisbatan jismonan, ruhan va aqlan tayyorgarlik bo'lmasa, bu bolada mutelik, qo'rqqoqlik, o'z kuchiga ishonmaslik, noshudlik avj oladi, boshqalar oldida u o'zini kamsitilgan his qila boshlaydi".

Maktabga borish bolalar hayotida yangi bir dunyo hisoblanadi. Endi ularning faoliyatlarida turli o'zgarishlar yuz beradi. Odatda, maktab yoshidan boshlab bolalarning asosiy faoliyatlari, vazifalari o'qish hisoblanadi. 6-7 yoshli bolalar uchun yangi faoliyat bo'lgan o'qish ularning yangi sifat, yangi xususiyatga ega bo'lishlarini taqozo eta boshlaydi. Endi o'qish faoliyati uchun bolalarda barqaror diqqat, o'tkir zehn, mustahkam xotira va tafakkur, yaxshi nutq, iroda shuning bilan birga mustaqillik, ishchanlik, batartiblik sifatlari tarkib topgan bo'lishi kerak.

Ma'lumki, maktabgacha ta'lim tashkilotining asosiy vazifasi bolalarga har tomonlama tarbiya berib, ularni maktabda o'qiy oladigan qilishdan iborat. Bu esa o'z navbatida

maktabdagi o'qish ishlari bilan bog'chadagi ta'lim-tarbiya ishlari o'rtasida muayyan izchillik bo'lishini taqozo etadi. Bundan tashqari, bog'chada bolalarning jismoniy o'sishlariga qanchalik e'tibor berilsa, ularning aqliy, axloqiy o'sishlariga ham shunchalik e'tibor beriladi. Bolalarni maktabga chiqishlari doimo nazarda tutilib, ular bilan o'tkaziladigan ta'limiy faoliyatlarda bolalarning idroki, diqqati, taffakur va xotiralari, xayol hamda tasavvurlari, irodaviy sifatlari doimiy ravishda rivojlantirib boriladi.

Maktabgacha ta'lim tashkilotida bolalar nutqini o'stirishga alohida e'tibor qaratiladi. Chunki bolalarnutqining qay daraja rivojlanganligi ular maktabda o'qishga qanchalik tayyor ekanliklarini ko'rsatuvchi ishonchli dalil bo'lib hisoblanadi. Shuning uchun tayyorlov guruhiga bolalarni maktabga tayyorlashda ularning o'z ona tilini yaxshi, puxta o'rganishlariga, ya'ni so'z boyligi orttirishlariga, to'g'ri talaffuz qilishlariga, to'la hamda to'g'ri jumla tuza olishlariga alohida ahamiyat berish kerak. Maktabgacha ta'lim tashkiloti va oila hamkorligida bolalarni maktabga tayyorlashda ularning qiziqishlariga jiddiy e'tibor beriladi.

Katta guruh bolalari uchun maktab hayoti doimo qiziqarli hisoblanadi. Shu bois tarbiyachi va ota-ona bunday qiziqishni qo'llab-quvvatlashi va yanada orttirib borishi kerak. Buning uchun esa maktab va unda o'qish haqida qiziqarli suhbat o'tkazish hamda yaqin atrofda joylashgan maktabga sayohat uyushtirish foydalidir. 6-7 yoshga to'lish davri go'daklikning tugashi va o'smirlikning boshlanish davriga to'g'ri keladi. Ana shu davrdan boshlab bolalarni uzluksiz o'qishga o'tishi maqsadga muvofiq bo'ladi.

Bolalar 1-sinfga borar ekanlar, ular savod chiqarishga puxta hozirlik ko'rgan va o'qish malakasini egallashga yaxshi tayyorlangan bo'lishlari kerak. Shuning uchun 6 yoshli bolalar bilan olib boriladigan ta'lim - tarbiyaviy ishlar bolalarda madaniy nutq saviyasini oshirishga, fonematik eshituv diqqatini rivojlantirishga, ona tiliga qiziqishini tarbiyalashga, so'zni tovush jihatdan tahlil qila olish malakasini shakllantirishga qaratilmod'i lozim. Shuningdek, bolalar tovushlarni ko'rinishiga qarab bir - biridan farqlashga, so'zdagi urg'ularni belgilay olishga, gaplarni so'zlarga ajratishga, berilgan 2-3 ta so'zdan gap tuzishga va ularning ketma-ketligini ayta olishga o'rgatishi kerak. Bolalar o'zbek tilidagi barcha harflarni bilib olishlari va kesma harflardan so'z va gaplar tuzib uni o'qiy olish malakalariga ham ega bo'lishlari lozim. Erilgan va tuzilgan so'zlarni bo'g'inlarga ajratishga o'rgatish ishining asosiy mazmunini tashkil qiladi.

Katta guruhlarda nutq bolalar uchun dastlabki o'quvmanbayi hisoblanadi. Tarbiyachi va ota-ona bolalarni og'zaki nutqqa haqiqiy til fani sifatida munosabatda bo'lishga hamda bolalarga so'zlarni tovush jihatdan tahlil analiz qilishga o'rgatadi. Maslan, Ikki so'zdan iborat gap tuzish "Qo'g'irchoq chiroyli", "Qo'g'irchoq o'tiribdi", "Qizcha o'ynayapti", ularni so'zlarga ajratib, tartib bilan aytib chiqish (birinchi so'z - qizcha, ikkinchi so'z - o'ynayapti kabi). Uch-to'rt so'zdan iborat, ko'makchisiz va bog'lovchisiz gap tuzish. Masalan, "Qizcha gul teryapti", "Qizcha koptok o'ynayapti", "Qizcha koptokni uloqtirib o'ynayapti" va boshqalar. So'zlar tartibini ko'rsatib, aytib berish 1-so'z nima, ayt, 2- so'z nima, ayt, 3-so'z nima, ayt, 4-so'z nima, ayt. So'zlarning hammasini qo'shib ayt.

Gap va soʻz haqidagi tushunchalarni (grammatik qoidasiz) amaliy mashqlar davomida mustahkamlab borishda soʻzlarni boʻgʻinlarga ajratish masalan: o-na, o-ta, ech-ki, e-lak, che-lak, ol-ma, ol-xoʻ-ri, va hokazo hamda boʻgʻinlardan soʻzlar tuzish ona, ota, elak, chelak, olma, olxoʻri . Uch va toʻrt boʻgʻindan iborat soʻzlarni ochiq boʻgʻinli soʻzlarga ajratish (ma-shi-na, cccche-lak-cha, bay-roq-cha va boshqalar.

Bolalarni unli va undosh harf va tovushlar bilan tanishtirish.

Bolalarni yozuvga oʻrgatish. Buning uchun bolalarnikatak daftari bilan tanishtirish va bu daftarga kvadrat, toʻgʻri toʻrtburchak, doira uchburchak hamda oval shakllarini chizib, shtrix qilishga oʻrgatish lozim. Shundan soʻng birinchi sinf yozuv daftari bilan tanishtirish, katak va yozuv daftarning varagʻi, sahifasi, qatori, chizigʻi haqida tushuncha berish va bolalar qoʻlini yozuvga oʻrgatish. Shunday qilib dastur vazifalarini amalga oshirish tarqatma va namoyish etiladigan koʻrsatiladigan materiallar, taʼlimiy (didaktik) oʻyin va mashqlar asosida amalga oshiriladi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR:

1. Oʻzbekiston Respublikasi Vazirlar Maxkamasining 2019 uil 13 maydagi 391-son “Maktabgacha taʼlim tashkilotlari faoliyatini yanada takomillashtirish chora-tadbirlari toʻgʻrisida”gi qarori.
2. Oʻzbekiston Respublikasi Prezidentining 2017 uil 20 apreldagi PQ -2909-son “Oliy taʼlimni yanada rivojlantirish chora tadbirlari toʻgʻrisida”gi qarori.
3. M.Q.Jabborova Boʻljak tarbiyachilarni pedagogik faoliyatiga tayyorlash ijtimoiy-pedagogik muammo sifatida TDPU Ilmiy xabarlar. 2022\ 12-son ISSN 2181-9580 (13.00.00 №32.)
4. M.Q.Jabborova The impotance of communicative speech in improving the pedagogical training of future educators. «Science and innovation» International scientifiic journal volum 2 issue 2 February 2023 uif-2022: 8.2 | ISSN: 2181-3337 | scientists.uz8f-2022: 8.2 | issn: 2181-3337 <https://doi.org/10.5281/zenodo.768257>.
5. Maktabgacha taʼlim va tarbiyaning Davlat Standarti. Toshkent sh., 2020-yil 22-dekabr, 802-son.
6. “Ilk qadam” davlat oʻquv dasturi /takomillashtirilgan ikkinchi nashr 2022.
7. Djamilova N.N Maktabgacha taʼlimda metodika fanlarini oʻqitish texnologiyasi. Oʻquv Qoʻllanma.
8. Djurayeva B. R., Umarova X. A., Tojiboyeva H.M., Nazirova G. M. “Maktabgacha taʼlim muassasalarida taʼlim jarayonining sifati va samaradorligini takomillashtirishning pedagogik tizimi” / monografiya // Toshkent, Real print. – 2017.
9. Жабборова М.Қ “Мақтабгача таълимда инноватсион ёндашув” “Самарқанд вилоятини инноватсион ривожлантириш:муаммо ва ечимлар”. -79-81, 2020-йil.

10. Jabborova Marifat "The role of activity in the process of education and upbringing of preschool children" Asian Journal of Multidimensional Research ISSN: 2278-4853 Vol. 12, Issue 1, January 2023 SJIF 2022 = 8.179 A peer reviewed journal.
11. Mirzajonova, E.T. (2023). INKLYUZIV TA'LIM OLAYOTGAN BOLALARNING O 'ZIGA XOS XUSUSIYATLARINI PSIXOLOGIK-PEDAGOGIK O 'RGANISH. INNOVATION IN THE MODERN EDUCATION SYSTEM, 3(28), 185-192.
12. Topvoldievna, M. E. (2022). To the Question of the Effectiveness of Socio-Cultural Adaptation of Children With Special Needs. Spectrum Journal of Innovation, Reforms and Development, 3, 89-94.
13. Topvoldiyevna, M.E., & Adxam o'g'li, X. A. (2023). ИССЛЕДОВАНИЕ ПРОЦЕССОВ МЫШЛЕНИЯ ДЕТЕЙ С НАРУШЕНИЯМИ РЕЧИ, ОБУЧАЮЩИХСЯ В УСЛОВИЯХ ИНКЛЮЗИВНОГО ОБРАЗОВАНИЯ. Finland International Scientific Journal of Education, Social Science & Humanities, 11(1), 217-225.
14. Mirzajonova, E. T., & Parpiyeva, O. R. (2022). Modern special preschool education: problems and solutions. Journal of Pedagogical Inventions and Practices, 9, 100-106.
15. Мирзажонова, Э., & Машарипов, Д. (2023). СПЕЦИАЛЬНОЕ ДОШКОЛЬНОЕ ОБРАЗОВАНИЕ В СОВРЕМЕННОМ МИРЕ: ПРОБЛЕМЫ И ПУТИ РЕШЕНИЯ. Journal of Academic Research and Trends in Educational Sciences, 137-144.
16. Мирзажонова, Э. (2023). EARLY DIAGNOSTICS AND PERSONALITY COGNITIVE DEVELOPMENT CORRELATION AS THE FACTORS OF THE EFFICIENCY OF TEACHING. Scientific Journal of the Fergana State University, (2), 24.
17. Мирзажонова, Э.Т. (2023). ПЕРСПЕКТИВЫ РАЗВИТИЯ ИНКЛЮЗИВНОГО ОБРАЗОВАНИЯ И УСЛУГ ДЛЯ СЕМЕЙ С ДЕТЬМИ, ИМЕЮЩИХ ОСОБЕННОСТИ В РАЗВИТИИ, НА БАЗЕ МАХАЛЛИ. Академические исследования в современной науке, 2(20), 108-116.
18. Mirzajonova, E. T. (2022). To study the practical problems of attention and memory processes in children with speech defects. Texas Journal of Multidisciplinary Studies, 9, 130-135.
19. Мирзажонова, Э.Т. (2021). АКТУАЛЬНОСТЬ ПРОФЕССИОНАЛЬНО-ПСИХОЛОГИЧЕСКОЙ ДИАГНОСТИКИ В УСЛОВИЯХ ЦИФРОВИЗАЦИИ ОБРАЗОВАНИЯ. In VIII Махмутовские чтения. Интеграция региональной системы профессионального образования в европейское пространство (pp. 301-306).
20. Мирзажонова, Э. Т. (2020). Системность социокультурной адаптации детей с особыми потребностями как условие эффективности. In Актуальные вопросы современной психологии, конфликтологии и управления: взгляд молодых исследователей (pp. 5-15).
21. Мирзажонова, Э.Т. (2020). ДИАГНОСТИКА И РАЗВИТИЕ НЕЙРОКОГНИТИВНЫХ ФУНКЦИЙ ДЕТЕЙ ДОШКОЛЬНОГО ВОЗРАСТА КАК УСЛОВИЕ ОБРАЗОВАТЕЛЬНОЙ

ДЕЯТЕЛЬНОСТИ. In Психологическое здоровье населения как важный фактор обеспечения процветания общества (pp. 307-310).

22. Мирзажонова, Э. (2018). К ВОПРОСУ ОБ ЭФФЕКТИВНОСТИ СОЦИОКУЛЬТУРНОЙ АДАПТАЦИИ ДЕТЕЙ С ОСОБЫМИ ПОТРЕБНОСТЯМИ. Scientific journal of the Fergana State University, (1), 23-23.